

PROFESOR ALEKSANDAR FLAKER

1.

Profesor Aleksandar Flaker, koji je umro u zoru 25. studenoga 2010. godine, bio je proživio dug, neobično zanimljiv i, rekao bih, potpun, plodan život. Rođen u Białystoku, najranije je djetinjstvo proveo u Poljskoj – svojoj prvoj, sudbinom dodijeljenoj domovini. No već je kao sedmogodišnjak, stjecajem ne manje sudbinskih okolnosti, dospio u Hrvatsku, koja će postati njegovom drugom, *izabranom domovinom* (kako je na više mjesta istaknuto u *Autotopografiji*). Naime: sve prijelomne faze Flakerova života (preskočimo li rođenje i najranije djetinjstvo) bit će povezane s ovim prostorima: školovanje u Zagrebu i Senju (od osnovne škole i gimnazije do fakulteta), Drugi svjetski rat u Gorskom kotaru i Dalmaciji, obiteljski život u Zagrebu i na Krku, profesorovnje i znanstveno djelovanje na Zagrebačkome sveučilištu, mirovina, bolovnje i smrt u Zagrebu te posljednje počivalište na groblju u Krku. Pritom ne treba smetnuti s uma da je profesor Flaker bio sve, samo ne sjedilačka, statična narav. Izvrsno poznajući jezike i kulture zapadnoga svijeta – on je Europu doživljavao kao svoju treću, civilizacijsku domovinu. Tu osobito valja istaknuti Njemačku, Austriju te skandinavske zemlje (Nizozemsku, Švedsku), ali i Italiju, Mađarsku, Ukrajinu, Rusiju. Nakon profesorove smrti iz tih i iz drugih zemalja zagrebačkoj su Katedri za rusku književnost stizali mnogi brzogavi sućuti u kojima je Flaker nazivan učiteljem, prijateljem, subesjednikom, znanstvenim orijentiror. Mnogim današnjim istaknutim europskim slavistima on je bio neka vrsta znanstvene primalje – kao mentor, kao član povjerenstava za obranu doktorata, ili jednostavno kao savjetnik.

2.

Još za Flakerova života bilo je evidentno da on u dvadesetostoljetnoj hrvatskoj znanosti o književnosti zauzima jedno od ključnih mjesta. Vrijedi uočiti da je među utemeljiteljima Zagrebačke književnoznanstvene (stilističke) škole on jedini bio „čisti“ slavist. Zdenko Škreb i Viktor Žmegač bili su germanisti, Ivo Frangeš – romanist, a Aleksandar Flaker – kroatist (odnosno jugoslavist) i rusist, koji je pak dobro poznao i ostale slavenske jezike i književnosti (osobito poljsku, ukrajinsku i češku). Odatle slijedi da je moderna hrvatska znanost o književnosti zasnovana na dvjema najznanstvenijim (ili bar najznanstvenolikijim) europskim tradicijama proučavanja književnosti – njemačkoj (Staiger i Kayser) i ruskoj (formalizam). Škreb je prenosio spoznaje jedne, a Flaker druge tradicije; a obje su se tradicije stjecale u sintagmi „umjetnost riječi“. To je bila formula koja je proučavanje književnosti odmicala kako od gruboga sociologiziranja, tj. od svođenja djela na društvenu okolinu (na čem je inzistirala tada vladajuća ideologija) tako i od psihologiziranja, koje je djelo izvodilo iz piščevih duhovno-psihičkih osobina i intencija. Glavnim junakom književnoga bavljenja postaje *literarnost* (termin formalista Romana Jakobsona), to jest jezik umjetničkoga djela, stil, poetika. Tako u zagrebačkoj sredini krajem 1950-ih i tijekom 1960-ih godina izlaze knjige koje su već u svoj naslov uključivale *jezik, stil i stilistiku: Stilističke studije* (Zagreb, 1959.) Ive Frangeša, *Stilovi i razdoblja* (Zagreb, 1964.) Zdenka Škreba i Aleksandra Flakera, *Jezik i književno djelo* (Zagreb, 1968.) Krunoslava Pranjića, a sredinom 1970-ih izlaze Flakerove *Stilske formacije* (Zagreb, 1976.), koje su, po mome sudu, vodeće metodologijsko djelo Zagrebačke književnoznanstvene škole kada je riječ o povijesti književnosti zasnovanoj na poredbenim i stilističkim načelima.

Komparativna metoda, što ju je Aleksandar Flaker prigrlio kao naslijeđe od profesora Josipa Badalića, prethodnika na Katedri za rusku književnost, nastavlja se razvijati u dvjema proteagama – na planu poredbene analize pojedinih književnih fenomena ili pisaca [usp. rasprave kao što su „Nepoznat Netko“ (O jednoj analognoj pojavi u ruskoj i hrvatskoj knji-

ževnosti 20. stoljeća)“, 1963., ili „Šenoa i Turgenjev“, 1966.], i na planu općega stilističko-povijesnoga supostavljanja dviju slavenskih književnosti (ponajprije hrvatske i ruske: npr. studija „Književnost hrvatskog preporoda prema sentimentalizmu“, 1966.).

U 1970-ima i 1980-ima komparativna će metoda evoluirati u intermedijalne studije (s posebnim naglaskom na suodnosu književnosti i slikarstva), a istraživački će se interes sve više usredotočivati na fenomene 20. stoljeća. Tako istraživanje ruske avangarde, kao jednoga od glavnih Flakerovih interesnih područja, možemo povezati s ranim „otkrivanjem“ ruskoga formalizma (već 1955. godine), ali i s potrebom da se kulturna zbivanja druge polovice 20. stoljeća povežu s avangardnim zbivanjima koja su bila odredila prvu trećinu 20. stoljeća. U tome je kontekstu krajem 1970-ih pokrenut međunarodni projekt „Ruska avangarda“ koji će zajedno s projektom „Zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća“ živjeti preko tri deset godina (od 1977. – 1993; 1994. – 2008.), a u revidiranu obliku traje i danas. U 1970-im i 1980-im godinama bio je to u slavističkome svijetu najopsežniji i vjerojatno najkompetentniji projekt istraživanja ruske avangarde u različitim njezinim aspektima (književnost, kazalište, slikarstvo, film, glazba).

I autorske knjige profesora Flakera, što ih je objavio u završnome razdoblju svojega života, govore o pretežitoj usmjerenosti na avangardu i intermedijalna istraživanja (*Poetika osporavanja*, Zagreb, 1982; *Ruska avangarda 1*, Zagreb, 1984; *Nomadi ljepote*, Zagreb, 1988; *Riječ, slika, grad, rat*, Zagreb, 1995. i 2009; *Živopisnaja literatura i literaturnaja živopis'*, Moskva, 2008; *Ruska avangarda 2*, Zagreb – Beograd, 2009.). Tim knjigama valja pridružiti i *Prozu u trapericama* (Zagreb, 1975.) – istraživanje novoga tipa urbanoga romana u tada mladoj srednjoeuropskoj prozi.

Žanrovskim probom u cjelokupnu spisateljskome opusu Aleksandra Flakera valja smatrati dvije knjige *Autotopografije* (2009. i 2010.). Nastupajući čitava života protiv autobiografizma, i to ne samo u znanosti o književnosti nego i u svakodnevnoj komunikaciji, Flaker je svoje autobiografske knjige zasnovao na ideji kretanja u prostoru, a ne na kronologijskome slijedu događaja. Tako je izbjegao fokusiranje na autobiografsko Ja i na

evoluciju unutarnjega života, a u prvi je plan postavio prostorne, društvene i događajne kontekste. Ne iznenađuje stoga stav da naraštaj koji je rođen u 1920-im godinama, a kojemu pripada i Aleksandar Flaker, zapravo utjelovljuje cijelo 20. stoljeće. To je možda ujedno i objašnjenje snažne Flakerove fokusiranosti – osobito u drugoj polovici života – na književnost i kulturu 20. stoljeća.

3.

Duhovna je ostavština profesora Aleksandra Flakera, rekao bih, dvostruke naravi. S jedne strane, tu su njegove brojne knjige, rasprave, eseji, izvješća u kojima su razrađene ideje poredbenoga i intermedijalnoga proučavanja književnosti i kultura, koncepcija stilskih formacija (kao pokušaja da se opiše logika književnopovijesnih mijena), te fundamentalne i nezaobilazne spoznaje o ulozi avangarde i ruskoga formalizma u sveukupnoj kulturi 20. stoljeća. S druge se pak strane Flakerova baština očituje u rusističkim, kroatističkim i komparatističkim *ljudskim* resursima koje je on ostavio iza sebe. Imam na umu ne samo ljude koji su zahvaljujući Flakerovu neposrednu angažmanu došli na Katedru za rusku književnost u Zagrebu i Zadru te u Zavod za znanost o književnosti, nego i one mnogobrojne učenike i sumišljenike kojima je Flaker bio savjetodavac, mentor, kritičar ili, u najmanju ruku, izvor pouzdanih, korisnih, uvijek zanimljivih stručnih informacija. Pritom se krug Flakerovih znanstvenih sumišljenika, prijatelja i poklonika nipošto ne ograničuje hrvatskim i bivšim jugoslavenskim prostorima, nego se, kao što je rečeno na početku, širi na Zapadnu Europu, Rusiju i Ameriku.

Ovih dana završeno je katalogiziranje bogate Flakerove knjižnice, te se uskoro očekuje njezino preseljenje u novu zgradu knjižnice Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Isto tako predstoji sređivanje Flakerovih rukopisa, dnevnika i putnih zapisa, pisama. Zasigurno će doći do ponovnih izdanja nekih knjiga (npr. *Ruske avangarde 1* i *Ruske avangarde 2* u obliku dvo-knjižja), a bilo bi više nego poželjno da se ostvari i ideja povijesti hrvatske književnosti zasnovane na književnim koncepcijama prostora u različitim

razdobljima („od Gundulića do Ferića“). Taj je projekt u jednome trenutku bio zreo za oživotvorenje, ali su ga okolnosti, koje nisu ovisile o autoru, omele.

Da je Aleksandar Flaker danas duhovno živ u europskome slavističkom svijetu – posvjedočit će i simpozij pod nazivom *Nomadizam*, koji će se 2012. godine tradicionalno održati u Lovranu. Tema je flakerovska, a savjetovanje i planirani zbornik bit će posvećeni profesoru Flakeru.

BIBLIOGRAFIJA IZDANJA DJELA
ALEKSANDRA FLAKERA

